

OFFICIAL PRESS RELEASE

29 'Okatopa 2019

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha 'i he 'aho 28 'o 'Okatopa 2019, ke kei hokohoko atu ai pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ki hono tuku atu 'a e ngaahi nō ki tu'a ke ne faka'ai'ai mo pātoloaki 'a e tupu faka'ekonōmika 'a e fonua'.

- a. Ke kei hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy);
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio);
- f. Ke kei tu'uma'u pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10; pea
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake he peseti 'e 5.

Na'e fakahā 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, 'oku fetō'aki pē 'a e tupu e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i he māhina 'Aokosi 2019. Na'e holo 'a e lahi e ngoue 'oku uta atu ki muli 'i he māhina 'Aokosi', 'o tautefito ki he ngaahi ngoue me'akai foha'. Ka neongo ia', na'e kei lahi ange pē 'a e pa'anga fakakātoa 'oku hū mai mei hono fakatau atu ki muli 'a e ngoue' mo e koloa toutai', pea 'oku 'amanaki ke toe tupu lahi ange 'i he ngaahi māhina ka hoko mai' 'i hono kamata toli 'o e hina' ke uta atu ki tu'apule'anga'. 'Oku kei tupu mālohi pē 'a e ngaahi ngāue 'i he sekitoa fakatupu koloa' 'o hangē ko e ngaahi ngāue langa', 'o tautefito ki hono langa 'o e ngaahi faleako', ngaahi falelotu', mo e ngaahi fale taautaha'. 'Oku hā mahino pē eni 'i he kake 'a e ngaahi nō fale' mo e nō ki he sekitoa langa'. Kaekehe, na'e fetō'aki 'a e tupu 'i he tafa'aki 'o e ngaahi ngāue', 'a ia na'e holo 'a e tokolahi 'o e kau folau mei tu'apule'anga ne tū'uta mai ki Tonga' ni 'i 'Aokosi', kae lahi ange 'a e ngaahi koniteina na'e lesisita'. Na'e holo foki mo e lahi 'o e ngaahi me'alele na'e lesisita he māhina'.

'Oku kei 'i he tu'unga fakafiemālie pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'o poupou ki ai 'a e mālohi fe'unga e ivi 'enau pa'anga ngāue', pehē ki he'enau ngaahi tupu' (profits). Na'e tupu 'a e lahi 'o e ngaahi nō ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio), ki he peseti 'e 79.0 mei he peseti 'e 78.4 'i he māhina kuo 'osi', 'o makatu'unga mei he lahi ange 'a e tupu 'o e ngaahi nō kuo tuku atu', 'i he tupu 'o e fakahū pa'anga'. Neongo kuo ofi eni 'i he peseti 'e 80 kuo tu'utu'uni 'e he Pangikē Pule', kā 'oku mahino mai 'oku kei toe lahi pē 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue (liquidity) 'a e ngaahi pangikē 'a ia 'oku malava ke kei nō atu ki tu'a'. Na'e hiki 'a e 'avalisi 'o e totongi tupu' 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) ki he peseti 'e 6.11. Na'e makatu'unga eni mei he kake 'a e totongi tupu 'i he nō (lending rates) kae holo 'a e totongi tupu 'i he fakahū pa'anga' (deposit rates).

Na'e holo hifo 'a e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) 'aki 'a e \$1.1 miliona ki he \$491.8 miliona (fe'unga mo e māhina 'e 8.1 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli') 'i 'Aokosi 2019. Na'e makatu'unga 'a e holo ko eni' mei he lahi ange 'a e ngaahi totongi ki he lolo' mo e koloa hū mai mei muli'.

Na'e holo 'a e tu'unga 'o e totongi koloa fakalukufua' 'i 'Aokosi' 'aki 'a e peseti 'e 0.1, 'o fakahoa ki he hiki peseti 'e 6.1 'i he māhina tatau he ta'u kuo'osi'. Ko e holo fakata'u ko eni' na'e tupu ia pea mei he holo 'a e ngaahi totongi koloa fakalotofonua' 'aki 'a e peseti 'e 2.5, tautefito ki he totongi 'o e kava Tonga' mo e me'akai fakalotofonua'. 'Oku hā mai 'i he ma'ama'a ange 'a e totongi 'o e me'akai fakalotofonua' 'a e fakaakeake 'a e me'akai Tonga' mo e vesitapolo' mei hono uesia 'e he Saikolone Fakatolopiki ko Gita he ta'u kuo 'osi. Kaekehe, na'e kei hikihiki pē 'a e totongi koloa hū mai mei muli' 'aki 'a e peseti 'e 1.9 ki he kotoa 'o e ngaahi koloa hū mai', tukukehe 'a e ngaahi koloa fefonga'aki' tupu mei he holo 'a e totongi lolo'.

‘Oku fakafuofua ‘e he Pangikē Pule’ ‘oku fakalalakala pē kimu’a ‘a e tu’unga faka’ekonōmika ‘a e fonua’ ‘i he kaha’u vave mai’. Kā ‘e malava uesia ‘a e fakafuofua ko ‘eni’ mei he ngaahi feliuliuaki ‘i he tu’unga ‘o e ‘ea’ pea mo e fetō’aki ‘a e tu’unga faka’ekonōmika fakamamani lahi’. Ko e pa’anga talifaki ‘i muli’ ‘oku fakafuofua ‘e kei ‘i he tu’unga fakafiemālie pē, pea ‘oku ‘amanaki ‘e nofo pē ‘a e hikihihi ‘i he totongi koloa’ ‘o ‘ikai ma’olunga ange he peseti ‘e 5. Ko e ngaahi pangikē ‘oku fakafuofua ‘e ‘i he tu’unga fakafiemālie pē mo ‘enau ngaahi ngāue’.

Makatu’unga pea mei’ he ngaahi fakamatala kuo fakahā atu ‘i ‘olunga’, ‘oku kei taau ke hokohoko atu pē ‘a e ngaahi tu’utu’uni ngāue fakapa’anga lolotonga’. ‘Oku kei fakahoko pē ‘e he Pangikē Pule’ hono siofi ke fakahoko ha ngaahi fokotu’utu’u ngāue te ne faka’ai’ai ‘a hono ngāue’aki ‘a e hulu ‘i he pa’anga ngāue ‘a e ngaahi pangikē, ki hono nō atu ke tokoni ki he ngaahi ngāue faka’ekonōmika fakalotofonua’, pea ke pou pou mo pātoloaki ha tupu faka’ekonōmika ‘oku ma’uma’uluta mo tolonga. ‘Ikai ngata ai’, ka ‘oku tokanga aipē ‘a e Pangikē Pule’ ki hono muimui’i ofi e ngaahi fakalalakala faka’ekonōmika fakalotofonua’ mo fakatu’apule’anga’, mo tu’u mateuteu ke liliu ‘a e ngaahi fokotu’utu’u ngāue fakapa’anga’ ‘o ka fiema’u.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki ‘o fetu’utaki ki he:

Tafa’aki ‘Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to